

Forum

Dünyada ve Türkiye'de 1 Mayıs

Çağdaş KÜPELİ*

1 Mayıs bütün ülkelerin işçilerinin sınıf-bilinçli bir hayata uyanışlarını, insanın insan üzerindeki her türlü zulüm ve baskısına karşı mücadelelerindeki dayanışmalarını, işçilerin daha iyi bir yaşam, adaletli bölüşüm ve hakları için yürüttükleri mücadelelerini kutladıkları gündür. Toplumun zenginler ve yoksullar diye ikiye ayrılmasına karşı mücadele yürüten işçilerin günüdür.

İşçi sınıfı, uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü olan 1 Mayıs'ı bu yıl derinleşen ekonomik ve sosyal kriz altında karşıladı. İşçi sınıfının büyük bedeller ödeyerek elde ettiği tarihsel kazanımlarına yönelik saldırılar sürmeye devam ediyor. Güvencesiz ve kayıt dışı çalışma yakıcı bir sınıf sorunu olarak artarken, işçi sınıfının en temel hakkı olan grev hakkı, örgütlenme hakkı ve özgür toplu sözleşme yapma hakkı dahil yok sayıldığı bir dönem yaşanıyor.

Haksız, hukuksuz, siyasi kararlarla yapılan işten çıkarmalar ve insanın yaşamını idame ettirmesi için gerekli olan ve en temel haklardan çalışma hakkının binlerce çalışanın elinden alındığı ağır ve travmatik bir dönemden geçiyoruz. Yine kriz derinleşirken işsizlik büyüyor, işçi sınıfının üzerindeki vergi yükü daha da artıyor ve işten çıkarılmayıp çalışanlarda daha fazla iş yükü altında ve uzun saatler çalışıyor. Kısaca işçi sınıfı için yaşam koşulları giderek kötüleşiyor.

Bu 1 Mayıs'a damgasını kıdem tazminatının fona çevrilmesi girişimine karşı tepkiler vurdu. İşçiler bir yandan işsizliğe, yoksulluğa, krizin yükünün işçi sınıfına yüklenmesine dur derken bir yandan da kıdem tazminatının fona devredilmesi ve zorunlu BES gibi dayatmalar ile; iktidarın kendisine ve sermayeye kaynak yaratma çabalarına izin vermeyeceğiz dedi.

Elbette ülkede yaşanan kriz sadece ekonomik kriz değil asıl olarak derin bir demokrasi krizi ile de karşı karşıyayız. Yasama, yürütme ve yargı, yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, hesap verilebilirlik, denetime açıklık, yasalar önünde eşitlik gibi demokrasinin temel değerleri yıkılmış durumda. Ülkede artan otoriterlik, baskı rejimi karşısında ise işçiler 1 Mayıs meydanlarını emek, eşitlik, özgürlük ve adalet fikirleriyle de doldurdu. İşçiler demokrasi talep etti.

*Medya ve İletişim Uzman, DİSK/Genel-İş Sendikası, cagdashkupeli@gmail.com

1 Mayıs Nasıl Doğdu?

1 Mayıs'ın doğuşu, çalışma saatlerinin gün ışığına göre belirlendiği 1800'lü yıllara uzanır. 19. yüzyılda güneşin doğumundan gün batımına kadar süren, 15-16 saatlik ve hatta kimi zaman 19-20 saatlik uzun çalışma saatleriyle işçiler neredeyse günün tamamını çalışarak geçirmekteydi. İşçiler için çalışma ve yaşama koşulları son derece kötüydü. Kapitalizmin vahşi dönemi olarak adlandırılan bu dönemde işçiler uyumanın ve yemek yemenin dışında kalan zamanlarında sürekli çalışıyorlardı. İşçilerin gündelik hayat mücadelesinin öyküsünün de etraflica işlendiği Kapital'de Marx, "makinleşmenin ve modern sanayinin doğuşuyla birlikte, ahlâkın ve doğanın, yaşın ve cinsiyetin, gecenin ve gündüzün bütün sınırları yıkıldı" diyerek bu duruma dikkat çekmekteydi.

O yıllarda ücret talebinden çok çalışma süresinin kısaltılması işçi sınıfının temel talebi olmuştu. Bu yüzden ki Avrupa'daki işçi sınıfı örgütleri, 1830 ve 1840'larda çalışma sürelerinin 10 saate düşürülmesi mücadelesini verdiler.

Avusturyalı işçiler "sekiz saat çalışma, sekiz saat sosyal hayat, 8 saat dinlenme ve uyku" talebiyle çalışma sürelerinin düşürülmesi mücadelesini verdiler. Bu hakkı ise 1856 yılında elde ettiler. Bu talep başka yerlerde de işçi sınıfının temel talebi haline geldi ve yaygınlaştı.

1858- 60 yılları arasında İrlanda'da fırın işçileri, gece ve pazar çalışmalarına karşı büyük mitingler düzenledi. Bu mücadele sonucunda İrlanda'nın bir çok şehrinde yalnızca gündüz çalışma yapılmaya başlandı. Londra'daki inşaat işçilerinin 1860-61 tarihli büyük grevinde çalışma süresinin 9 saate düşürülmesi temel talepleriydi.

Düşük ücrete ve asıl olarak uzun iş gününe karşı sürdürülen bu mücadeleler 1. Enternasyonal'in 1866 yılında toplanan kongresinde yasal çalışma süresinin 8 saat olması talebinin kabul edilmesiyle uluslar arası bir boyut kazandı.

Uluslararası Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü: 1 MAYIS

1 Mayıs'ı doğuran olaylar 1884'te ABD'de başlayan 8 saatlik işgünü talebi etrafında şekillenen mücadele sonucu gerçekleşti. ABD ve Kanadalı işçilerin katılımıyla oluşan Amerikan Emek Federasyonu'nun 1884'te Chicago'da düzenlediği kongrede, sekiz saatin yasal çalışma süresi olarak belirlenmesi için mücadele kararı alındı.

Gerçekleşen grev ve gösteriler sonrasında 1 Mayıs 1886'da 350 bin işçi ABD ve Kanada'da greve çıktı. ABD'nin Chicago kentinde 40 bin tekstil işçisinin gerçekleştirdiği eylem kanla bastırıldı. İşçilerin eylemlerinin genişlemesi ve etkisinin artması üzerine işverenler greve çıkan işçilerin eylemini bastırmak için sokak çeteleri anlaşıp saldırılar düzenledi. Gelişen olaylarda polis işçilerin üzerine ateş açmasıyla 4 işçi yaşamını yitirdi.

1 Mayıs sonrası işten atmalar, baskılar yoğunlaştı. Olaylara neden oldukları gerekçesiyle 8 işçi hakkında idam istemiyle dava açıldı. 4 işçi önderi Albert Parsons,

Adolf Fischer, George Engel ve August Spies, 8 saatlik işgünü mücadelesine önderlik ettikleri gerekçesiyle idam edildiler.

Alpert Parsons özür dilemesi şartıyla affedileceğinin söylenmesi üzerine, mahkeme heyetinin karşısında tarihe geçecek şu sözleri söyler: “bütün dünya biliyor suçsuz olduğumu. Eğer asılırsam canı olduğumdan değil, emekçi olduğumdan asılacağım”

ABD'deki işçi sendikaları 1889 yılından itibaren her 1 Mayıs'ın 8 saatlik işgünü talebini hayata geçirmek için eylem günü ilan etti. Aynı yıl Paris'te toplanan İkinci Enternasyonal ise 1 Mayıs'ı Uluslararası Birlik, Mücadele ve Dayanışma günü olarak kabul etti.

Engels o günlerde tarihe şu notu düşmüştü: “Bugün ben bu satırları yazarken, Avrupa ve Amerika proletaryası ilk kez bir ordu halinde, tek bir bayrak altında ve tek bir acil hedef uğrunda, yani... sekiz saatlik işgününün yasal olarak tanınması uğrunda seferber olmuş, savaş güçlerini denetliyor. Günümüzün soluk kesici görünümü, bütün ülkelerin işçilerinin bugün gerçekten birleşmiş olduklarını bütün ülkelerin kapitalistlerine ve toprak sahiplerine gösterecektir. Keşke Marx şimdi yanımda olsaydı da, bunu kendi gözleriyle görebilseydi!”

Ülkemizde Cumhuriyet Öncesi 1 Mayıs'lar

1 Mayıs, ilk defa 1906 yılında işçiler “Yurtsever Kardeşlerim! Şerefli Gazete Çalışanları! Haberiniz olsun ki, 1 Mayıs Dünya İşçileri Bayramı münasebetiyle amele kıraathaneleri civarındaki tren istasyonu mevkiinde toplantı ve gösteri vardır” bildirimleri dağıtıldı. İzmir Basmane'de toplanan işçilerle “amele bayramı” kutlandı.

1.Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede 1 Mayıs Üsküp, Selanik, ve İstanbul'da diğer ülkelerle birlikte eş zamanlı olarak kutlandı.

1909 yılında 1 Mayıs Üsküp ve Selanik'te kutlandı. Herkese seçme ve seçilme hakkı ve emeği koruyacak yasaların çıkarılması talep edildi. 1910 yılında, Selanik'te tütün, liman ve pamuk işçileri, 1 Mayıs gösterisi düzenleyerek bu günü kutladı. 1911 yılında, Üsküp, Selanik, Edirne ve bazı Trakya şehirlerinde yapılan 1 Mayıs etkinlikleri düzenlendi; Selanik'te yapılan Sosyalist İşçi Federasyonunun düzenlediği mitinge 7000 işçi katıldı. 1912 yılında, 1 Mayıs Selanik ve İstanbul'da kutlandı. İstanbul'da kutlanan bu ilk 1 Mayıs'ta Selanik'teki gibi seçme seçilme hakkının herkese tanınması, grev yasasının değiştirilmesi, emeğin haklarını koruyacak kanunların çıkartılması gibi talepler dile getirildi. İstanbul'da 1 Mayıs gösterisi düzenlemek o günlerde işçi sınıfı adına önemli bir kazanım oldu. Ancak tedbirler gecikmedi, hükümet işçi hareketine karşı baskıyı giderek tırmandırırken sermayeye her türlü kolaylığı sağladı. İttihat ve Terakki Hükümeti 1912 yılında başlayan Balkan Savaşlarını bahane ederek sıkıyönetim ilan etti.

1.Dünya Savaşının ertesinde 1918-1922 arasında işçiler hızlı bir şekilde tekrar örgütlenmeye başladı. 1919,1920,1921 yıllarındaki 1 Mayıs işçi bayramları işgal altındaki İstanbul'da bağımsızlık mitinglerine dönüştü. İşgal güçlerinin yasaklama-

larına, yapılacak olan iş bırakmanın askeri suç sayılacağı ve askeri mahkemede yargılanacakları gibi tehditlerine karşın 1 Mayıs kutlamalarına katılımlar yoğun bir şekilde gerçekleşti.

1922 yılında 1 Mayıs İstanbul, Ankara ve İzmir’de kutlandı. Sultanahmet Meydanı’nda işgal kuvvetlerinin tüm baskı ve tehditlerine rağmen burada toplanan işçi grubu Pangaltı üzerinden Kağıthane’ye kadar yürüdü. O yıl Ankara’da ilk kez 1 Mayıs kutlaması yapıldı. İmalat-ı Harbiye ve demiryolu işçileri iş bırakarak aileleriyle birlikte katıldıkları bir toplantı düzenlediler. Toplantıda işgal güçleri kınanarak Mustafa Kemal’e ve kurduğu hükümete destek verildiği açıklandı. Yürüyüş sırasında işçiler: “Türkiye amelesi sendika ister”, “Burjuvazinin zulmünü protesto ediyoruz” dedi.

Türkiye’de 1 Mayıs’lar

1923 yılı 1 Mayıs’ında çok sayıda işçi greve çıktı. İşçiler 1 Mayıs’ın resmi olarak tanınması, sekiz saatlik işgünü, hafta tatili, serbest sendika seçme ve grev hakkı gibi talepleri dillendirdiler. 1924 yılında 1 Mayıs kutlamalarının yapılması yasaklandı ve yürüyüşlere izin verilmeyeceği belirtildi. Cumhuriyet sonrası ilk kez 1924 yılında 1 Mayıs’ a müdahale edildi. 8 saatlik işgünü için bildiri dağıtan işçiler tutuklandı.

1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile tüm sendikal örgütlenme, grev ve gösteriler yasaklandı. Amele Teali Cemiyeti, “1 Mayıs nedir?” başlıklı bir broşür bastırıp halka dağıttı. Bunlar, hükümetin yeni bir tutuklama başlatması için yeterli oldu. Otuz sekiz kişilik bir grup Ankara’ya gönderilerek İstiklal Mahkemesi önüne çıkarıldı. Bunlardan bazıları, 7 ile 15’er yıl hüküm giydi. Aralarında Nazım Hikmet de bulunuyordu. 1926 – 1934 yılları arasında 1 Mayıs kutlamaları yasaklıydı.

1935 yılında “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun” adıyla çıkarılan bir düzenleme ile 1 Mayıs “Bahar ve Çiçek Bayramı” olarak genel tatil günlerine dahil edildi. Ancak bu genel tatil gününde, diğer genel tatil günlerinde olduğu gibi çalışanlara ücret ödenmeyecekti.

1935’ten sonra 1974 yılına kadar gizlice yapılan eylemleri saymazsak 1 Mayıs kutlanamadı, yasaklandı.

1975 yılında İstanbul Tepebaşı’ndaki bir düğün salonunda 1 Mayıs DİSK tarafından kutlandı.

1976 yılında ise Taksim Meydanı’nda 400 bin işçinin toplandığı ilk kitlesel miting yapıldı. Yarım yüzyıl sonra binlerce kişinin 1 Mayıs’ı kitlesel kutlaması, hükümeti ve işverenleri tedirgin etti.

1977 yılında ise 500 bin işçi Taksim Meydanı’nı doldurdu. Ama bu işçi sınıfının görkemli direnişini emperyalist güçlerin maşası devlet içi derin güçler kana buladı. Alanda konuşmalar devam ederken, çevredeki binalardan halkın üzerine ateş açıldı. Taksim Alanı’nda yaklaşık 200 kişi yaralandı, 37 kişi de yaşamını yi-

tirdi. Olayda 2 bine yakın mermi atıldığı saptanmış, buna karşın yalnızca 5 kişi kurşun yarası nedeniyle ölmüştü. Aradan geçen bunca zamana rağmen olayın failleri hala bulunamadı.

1978 yılında, önceki yıl yitirilen 37 insanın acısını içinde yaşayan yüzbinler yine Taksim Alanı'ndaydı... Kontrgerilla saldırıları, tehditleri işçilerin 1 Mayıs kutlamasını engelleyemedi. İşçiler bir önceki yıl olduğu gibi bir kez daha aynı güç ve kitlelilikle Taksim Meydanı'nda buluştular. Bu mitingün en önemli talebi 1 Mayıs 77'nin faillerinin bulunmasıydı.

1979 yılında Sıkıyönetim Komutanlığı İstanbul'da mitinge izin vermedi, sokağa çıkma yasağı ilan edildi, kitlesel tutuklamalar yapıldı. 1 Mayıs'ta İstanbul'da sokağa çıkan 1000'e yakın kişi gözaltına alındı, 330 kişi tutuklandı. Yasağa rağmen birkaç yerde 1 Mayıs kutlaması yapıldı. DİSK'e bağlı bir grup sendika ise İzmir'de izinli 1 Mayıs kutlaması yaptı.

1981 - 1986 yılları arası 12 Eylül askeri darbesinin yasaklar zincirinde 1 Mayıs da yerini aldı. Ama tüm yasaklara rağmen, kısa süreli iş bırakmalar, bayramlaşmalar ve bildiri dağıtma gibi etkinlikler yapıldı. 12 Eylül'den sonrada 1 Mayıs gizlice, bazen salon toplantılarıyla kutlandı. 1988 yılında Taksim'e çıkmaya çalışan işçilere güç uygulanarak izin verilmedi.

1989 yılında da çok sert müdahaleler yapıldı. Taksim'e yürümek isteyen 17 Yaşındaki Mehmet Akif Dalcı isimli işçi yakın mesafede polisin açtığı ateş sonucu hayatını kaybetti.

1991 yılında İzmir'de Balık Hali önünde 12 Eylül sonrasının ilk yasal miting yapıldı. 1992 yılında DİSK, Türk-İş ve Hak-İş Ankara'da bir salon toplantısı yaparak ortak kutlama gerçekleştirdi. 1993 yılında ise işçiler 1 Mayıs'ı yeniden meydanlarda kutlamaya başladı. 1996 yılında 1977 1 Mayıs'ından sonraki en kitlesel 1 Mayıs kutlaması yapıldı. DİSK, KESK, Türk-İş ve Hak-İş tarafından düzenlenen mitingün yürüyüşü henüz başlamadan, arama noktalarında çıkan olaylarda polisin silah kullanması sonucu Hasan Albayrak, Dursun Odabaşı ve Yalçın Levent yaşamını kaybetti. 1997 yılında işçiler yine alanlardaydı. 1 Mayıs kutlamalarını Türk-İş, DİSK ve KESK birlikte organize ettiler. Merkezi miting İstanbul'da Çağlayan Meydanı'nda yapıldı. 1998 yılında "Şimdi Demokrasi Zamanıdır" temel sloganı ile 1 Mayıs darbe sonrasında ilk kez yaygın biçimde kutlandı. 2004 yılına kadar 1 Mayıs konfederasyonların ortak mitingiyle alanlarda kutlandı.

2004 yılında DİSK ve Türk-İş Taksim'de kutlamaları yapmak için izin istedi ama verilmedi. Üç yıl aradan sonra 2007 yılında DİSK ile beraber TMMOB, TTB ve KESK'ten oluşan tertip komitesince oluşturulan heyete izin verilmedi ama yine de binlerce işçi her türlü zorlamayı aşarak Taksim Meydanı'na girdi. 2008 yılında Hükümet, İstanbul'da 1 Mayıs günü Taksim'e toplu ulaşımın durdurulacağını, polisin gerekli önlemleri alacağını açıkladı. Polisin ağır müdahalesinden dolayı, sendikalar Taksim Meydanı'na gitmeyeceklerini açıkladı. 1 Mayıs ara sokaklarda çatışmalar gölgesinde kutlandı. Yaklaşık 1.500 kişi gözaltına alındı, yak-

laşık 40 kişi yaralandı. 2009 yılında 22 Nisan 2009 günü TBMM Genel Kurulu'nda, 1 Mayıs, "Emek ve Dayanışma Günü" olarak kanunlaştı. 5 binden fazla kişi, Taksim meydanında 1 Mayıs'ı kutladı.

2010 yılında 32 yıl sonra Taksim Meydanı ilk kez 'eyleme' açıldı. Taksim Meydanı'na üç ana yoldan çıkıldı; Gümüşsuyu, Mecidiyeköy-Şişli ve Tarlabası Bulvarı. Programdan önce sendikalar 1977'de meydana gelen olaylarda ölenler için Kazancı Yokuşu'na karanfil bıraktı. Büyük bir coşku ve heyecanla 200 binin üzerinde katılımcı ile görkemli bir kutlama yapıldı.

2013 yılında hükümet, Taksim'de inşaat alanı olduğunu bahane ederek, meydanın 1 Mayıs kutlamalarına kesinlikle kapalı olacağını açıkladı. Bu açıklamaya rağmen kitleler Taksim'e gitmeye çalıştı, pek çok yerde polisle göstericiler arasında çatışmalar yaşandı. 2014 yılında Hükümetin 1 Mayıs kutlamalarına izin vermeyeceğini açıklaması üstüne Taksim Meydanı'na çıkan tüm yollar polis tarafından kapatıldı. 39 Bin polisin görev yaptığı İstanbul'da OHAL ilan edildi. Şişli'deki DİSK binası önünde toplanıp 1 Mayıs'ı kutlamak için Taksim'e yürümek isteyen işçilere polis saldırdı. 2015'te de benzer manzaralar yaşandı. 2016 yılında 1 Mayıs için Taksim Meydanı yasaklanırken, kutlamalar için Bakırköy Meydanı adres gösterildi. 2017 ve 2018 yılında Türkiye'nin her yerinde binlerce emekçi 1 Mayıs meydanlarına akın etti.